

Delacroix, G. Dumas, G. Recault d'Allonnes. V závěrečné kapitole této knihy, známý psychopatolog P. Janet, pojednává o tendencích převládajících v našem duševním životě, o jejich mechanizmu i okolnostech, ve kterých se uplatňují, zvláště o spánku, únavě, nemoci a nemocech duševních.*)

Obecně o celém díle lze říci, že všechny kapitoly jsou vypracovány velmi svědomitě a jednotně, třeba při některých byli zúčastněni pracovníci dva i tři (na př. Kapitulu o stavech citových napsal L. Barat, G. Dumas a L. Dugas). Předností celého díla je, že nevšimá si duševních funkcí, jen v jich rozvinuté formě u člověka dospělého, kulturního, nýbrž hledá i nižší stadia jejich vývoje v životě lidském primitivním, v životě zvířat; při genetické psychologii přichází vedle vývoje individuálního k platnosti i vývoj sociální a jsou ozřejměny k t. zv. interpsychologii a sociologii. Neposlední přednost celého díla je vždy odborná bibliografie, podaná na konci každé kapitoly a týkající se nejen literatury domácí, nýbrž i cizích, zvláště anglické a německé. Není nám možno zmiňovat se o obsahu jednotlivých kapitol, zde nutno jen odkázat k vlastní četbě celého díla, chceli kdo seznámit se s podstatou i směry celé eksp. psychologie francouzské, jež ve skutečnosti je dosti vzdálena eksp. psychologii německé, blíže se spíše svým charakterem eksp. psychologii anglické a americké.

O ostatní odborné literatuře psychologické ve Francii vyšlé do r. 1921 poučí se čtenář nejlépe ze zmíněných bibliografických dat, k *Traité de Psychologie* připojených. Nutno jen připojili díla nejnověji vyšlá. Piéron: *La cervan et la Pensée*, Lévy Bruhl: *La Mentalité primitive*, Delacroix: *Langage et la Pensée* E. Rabaud: *L'instinkt a j.* Pro kuriositu připomínáme ještě psychologickou literaturu válečnou: G. Dumas: *Les Neuroses et psychoses de guerre chez Austro-Allemagne*, Berillon: *La Psychologie de la Race Allemande, Les caracteres nationax, leurs facteurs bioloquoques et psychologiques*, doprovázené vyobrazeními a j.

J. Stavěl:

K srovnávací psychologii.

I.

Psychologie kura domácího.

Dnes, kdy srovnávací psychologie není již výplodem obrazivosti pouhých milovníků zvířat, nýbrž prací lidí ryze vědecky zaujatých,

*) Druhý svazek celého díla má obsahovati studie funkcí systematických jako jest vjem, vzpomínka, různé operace myšlení, složité city a chtění a invence umělecká, vědecká či praktická. Dále bude zde pojednáno o velikých souborech dnešního života jako o životě vědomém a podvědomém, o osobnosti a charakteru, zvláštní kapitola bude pak jednati o energii a únavě duševní.

kdy není již srústem překvapujících fakt a divokých teorií, nýbrž skromněji: pouze fakt a co nejméně divokých teorií, ustavujíc se tak v opravdovou disciplinu, vyžaduje z mnoha důvodů pozornosti a proto chceme zde o některých význačnějších výzkumech v tomto oboru učiněných poněkud soustavněji referovati.

Počneme jakýmsi přehledem novějších a důležitějších pozorování, konaných řadou badatelů s pěknými výsledky na kuru domácí, který se stal jedním z klasických předmětů srovnávací psychologie, nad jiné vhodným nejen technicky, nýbrž — jak se ukázalo — i svým duševním ustrojením, které jest takového rázu, že jeho výzkum může do jisté míry prospěti i řešení velmi jemných a důležitých otázek psychologie teoretické.

1. T. Schjelderup-Ebbe: Beiträge zur Sozialpsychologie des Haushuhns. (ZPs 88, str. 225 nn. 1922).

2. D. Katz und G. Révész: Experimentelle Studien zur vergleichenden Psychologie. (Versuche an Hühnern). (ZAngPs 18, str. 307 nn. 1921).

3. G. Révész: Tierpsychologische Untersuchungen. (Versuche an Hühnern). (Z Ps, 88, str. 130 nn. 1922).

Za úvod dobře poslouží pozorování Schjelderupova, namnoze vlastními zkušenostmi ověřená a doplněná prof. Katzem, o jehož obezřetnosti nemůže býti pochyby, takže vystihují patrně dobře svůj předmět, totiž společenské vztahy slepic a kuřat, v nichž jeví se tyto ptáci po své stránce abych tak řekl nejosobnější.

A tu maluje nám Sch.-E. obraz, který nikterak nesvědčí o radostném, klidném a bezstarostném životě v hejně slepičím. Naopak, leží na něm temný stín mnohého soužení, hněvu a úzkosti.

P u d s u s t e n t a t i v n í a d r u ž k y.

Vezměme hned ten nápadný ruch při krmení. Naprosto nepochází z nějakého příjemného vzrušení hodováním, nýbrž prostě z boje o potravu. Egoistické slepici jde o to, aby pro sebe získala co nejvíce; proto co nejrychleji žere, snažíc se zároveň odehnati jiné od žrádla a urvati jim — nejde-li zrovna o zrní — sousto od zobáku. Sama se ovšem musí bránit proti témuž.

Z á k o n n a d v l á d y a p o r o b y.

Brání a útočí se zobákem, jehož rány mohou býti tak vydatné, že slepice má větší zájem o to, aby jim unikla, než o potravu.

A tu jest prvá otázka: klovou se slepice všechny navzájem (což jest asi běžné mínění), anebo se věc má nějak jinak? Nuže, Sch.-E. na základě dlouholetých zkušeností a tisícových statistických záznamů ukazuje, že vládne zde jakýsi zákon, řekněme poroby a nadvlády. Totiž: jestliže dvě slepice A a B žijí nějaký čas pohromadě, lze pozorovati, že A vždy ohrožuje a klove B, ale nikdy B A, nýbrž B vždy se vyhýbá a jeví úzkost před A. Příliš zkušená B se někdy sice může vzepřítí a karta se může pak obrátiti. Ale namnoze potrvá jed-

nosměrný poměr nadvlády a poroby mezi dvěma slepicemi delší dobu, někdy i po celý život.

Poněvadž pak každé dvě slepice o této otázce despotizmu mezi sebou co nejdříve po seznámení rozhodnou, pozorujeme (a Sch.-E. o tom vede přesné statistiky), že i v celém určitém hejně určité slepice klovou určité jiné, že některé jich klovou více, jiné méně, jsouce naopak od více slepic klovány a že konečně bývá slepice sociálně nejubožejší, která jest ode všech klována a sama neklove žádné, vedoucí tedy jistě život plný strážně a ústrků, a na druhé straně absolutní despot, který klove všechny, před nímž všechny ustupují, takže žije volně, pohodlně a bezstarostně. Jest zajímavé, že tento tyran nejeví při všem svém tyranství ani mnoho zloby vůči ovládnutému hejnu. Teprve čím nižší sociální postavení, ta která slepice zaujímá, tím hněvivěji si počíná vůči tomu málu pod sebou.

Společnost slepic jest tedy rozvrstvena a sklon k tomu dědičný, neboť vrství se i samorostlá hejna kuřat. A tu se naskytne další otázka, co jest vlastně třídícím činitelem tohoto rozvrstvení. Na prvý pohled by se zdálo, že síla, neboť o despotizmu se mezi každými dvěma slepicemi rozhoduje většinou bojem. To by však znamenalo dle Sch.-E., že v každém hejně jest vždy naprostá kontinuitní hierarchie, kde slepice A klove všechny, B všechny až na prvou, již jest sama podřízena atd., až Z klována všemi neoponujíc žádné. Ale poněvadž jsou též hejna, v nichž není vůdčího tyрана nebo naprosté popelky a pod., kde nastávají »trojúhelníky« v tom smyslu, že na př. A klove B, B klove C, ale C opět slepici A, nebo i »čtyřúhelníky« a j., není patrně zákon jeho podmínky.

Z á k o n y b o j e.

Pranice dvou slepic, často hrozná, neděje se z chvilkového rozmaru a není ani tak úzce spojena s pohlavním životem jako u jiných ptáků. Jest rozhodně vážnou »společenskou událostí« v životě slepic, právě pro své trvalé následky v podobě nadvlády a poroby.

Dochází k ní především v samých začátcích známosti; Sch.-E. statisticky zjistil, že tu jsou zápasy daleko četnější než u seznámených slepic. Dvě sobě cizí slepice se vzájemně fiksují pohledem a tu

1. buďto se jedna tak poděsí, že jest patrně podrobení předem a k boji nedojde, nebo
2. bázeň jest oboustraná a despotem se stane dříve se vzpamatovavší, nebo
3. dojde k zápasu, namnoze krvavému, někdy s nasazením samého života, takže v něm nelze spatřovati nějaký projev hravosti. Jakoby slepicím instinkt říkal, o co jde, a málo platno od sebe je odtrhovati: dostanou se do sebe při nejbližší vhodné příležitosti, jakoby chtěly míti otázku despotizmu mezi sebou rozhodnutu.

Slepice se při tom nikdy neklovají do očí jako kohouti, ač jinak hlava jest terčem ran. Stářím slepice bojácní; k boji nejvhodnější jsou prostřední léta. Ze statistik vyplývá, že také zdomácnělost zvyšuje

agresivnost a zároveň do značné míry přispívá k úspěchu, kdežto u vetřelce jest tomu naopak.

Drátěná síť mezi dvěma sobě cizími hejny (bránicí promíšení, ale nikoliv vzájemnému klování) brzdí bojovnost. Boje jsou nejčastější ještě tak na počátku, ale zůstávají vesměs nerozhodnuty a ponenáhlu nastane pasivnější poměr vzájemného hrožení. Páry slepic, které se nepokusily o boj přes síť, buďto obě si hrozí hlasem a pohyby, nebo jen jedna, nebo žádná z obou. Je-li pak síť odstraněna, jest patrné, že teprve teď se společnost řádně zorganizuje. Slepice, které bojovaly nerozhodně a které se vzájemně ohrožovaly, svedou nyní rozhodný boj. Z těch dvojic, které se neohrožovaly, jedna po krátkém čase ovládne bez boje a rovněž ta, které nebylo ohrožování opětováno.

Nejtvrdší boj bývá mezi dvěma vůdčími tyrany různých hejn. Někdy vítězka v tomto boji bývá však poražena těmi, které měl poražený tyran v podanství, opět důkaz, že často nezáleží na síle, nýbrž na jiných podmínkách, nuže, které to jsou?

Již z předcházejícího patrné, že často záleží na okamžité odvaze před bojem; silný projev bázně jest již sám sebou podrobením. Přijde-li nová slepice, třeba unavená a poděšená dopravou, hladová, nebo je-li slepice nemocná nebo přepadena několika slepicemi najednou, jest ovšem lehce podrobena. V posledním případě, je-li přepadena najednou několika útočníky, jí zůstane strach také před každým z vítězů zvláště a v tom jest právě kloub celé věci: že slepice jaksi nepřehlédne situaci, nýbrž často čistě náhodně a okamžitě podlehnutí se hned ustaví v trvalou porobu. Proto také starší slepice zůstanou obyčejně despoty nad mladšími, třeba daleko silnějšími, protože kdysi na ně jako na kuřátka pouštěly hrůzu.

Změny v despotismu

se však přece vyskytnou a sice tak, že se slepice prostě vzbouří proti svému despotu. Obyčejně to bývá slepice, která se vzdala bez boje, a často se stane, že dojde-li k boji, zvítězí. Ačkoliv jest nápadné, že k odboji se slepice nedovede vzchopit všemi silami, cosi malátného jest v něm, jakoby zvyk působil brzdivě.

Společenské vztahy v hejně kohoutů podléhají téměř zákonům, prováděným ovšem s větší divokostí.

Společenské vztahy kvočny.

Kvočna jeví větší dráždivost vůči porobeným i svým despotům, kterým se ostatně časem i vzepře, takže dochází k boji, jest neklidná, žere s velkým spěchem, co nejrychleji se zase vracejíc k hnízdu, odkudž se nedá namnoze ani nejsilnějšími ranami despota odehnati.

Jinak se chová, je-li s hnízdem od ostatních osamocena. Tu již po 4 dnech staví se slepice — obzvláště je-li v blízkosti hnízda — bojovně skoro vůči každému ze svých dřívějších tyranů, s nímž jest konfrontována. Dochází k boji, neboť despot nemíní se jen tak snadno vzdáti svého panství. Kvočna si však vede velmi odvázně,

s velkou silou a vytrvalostí a většinou zvítězí, pronásledujíc pak poraženého velmi rozhořčeně. Jest však naopak velmi zkrušena v řídkých případech poroby.

Stejně bojovnou jest kvočna i má-li pak kolem sebe kuřátka. Ale jsou-li jí vzata, naříká, ztrácí hlavu a je-li napadena, tedy ztrácí také bez jakéhokoliv odporu vítězství. Před despoty takto raženými má strach, i když jest pak opět v průvodu kuřátek, nebrání sebe a dokonce ani jich proti výpadům, což jinak činí s velkou zuřivostí.

Optoidní povaha kuřete*)

jest další charakteristickou známkou jeho mentální struktury a právě tento rys je činí tak zajímavým psychologickým předmětem.

Úvodem k rozboru zrakových zážitků kuřete se zmíníme o několika pozorováních, všeobecněji svědčících o optoidním založení jeho. (Ostatně v tom ohledu jest kur domácí prostě představitelem značné části ptactva vůbec.)

Jak některé okolnosti svědčí o tom, že pud sustentativní jest čistě zrakově orientován. Katz a Révész zjistili, že kuře přestane zobati zrní při určitém stupni temnoty v temné komoře a domnívají se, že kuře by zašlo hladem i na hromadě zrní ve tmě, z toho jednoduchého důvodu, že rozpoznání potravy se nemůže díti hmatově.

Zdá se, že i plachost kuřete jest podmíněna zrakovými dojmy. Titiž pozorovatelé alespoň tvrdí, že ve tmě lze do kuřete vrážeti, ohmatávati je, tisknouti, aniž by se tím dalo vyrušiti z klidu.

I zběžnému pozorovateli musí býti nápadny u kuřete ony bleskurychlé cukavé pohyby hlavou, po nichž následuje opět chvilka klidu, kdy hlava jest nehybná, jakoby zatknuta v určité místo v prostoru. Nuže, Katz a Révész i tento zjev vysvětlují z optoidní povahy kuřete, přičítajíce jim tentýž biologický smysl jaký mají blesku rychlé pohyby oka lidského, tak dobře patrné (a Erdmannem a Dodge-em zkumané) při četbě: poněvadž totiž vnímání se může díti celkem, jen je-li oko nehybné, nesleduje oko řádek souvislým pomalým pohybem, nýbrž jak známo skáče z polohy do polohy a bleskurychlost těchto pohybů zajisté slouží k tomu, aby byla zachována celková kontinuita zrakového vjemu. A podobně jest tomu u kuřete. Poněvadž však oči kuřete jsou samy o sobě v očních důlcích málo pohyblivé, řeší příroda tutéž úlohu jinak, totiž právě oněmi bleskurychlými pohyby hlavy.

Týž princip jest pokusně osvětlen ještě s jiné stránky: pomocí zvláštního zařízení natáčeli zmínění pozorovatelé rychle tělo kuřete kolem jeho kolmé i vodorovné (asi těžištěm a křídly procházející) osy. Tu se ukázalo, že hlava se nenatáčela zároveň, nýbrž zůstávala

*) Užívám tohoto pohodlného neutrálního názvu pro dospívajícího kura, na rozdíl od malého kuřete nebo kuřátka, názvu slepice a kohout užívám hlavně, jde-li o jevy podmíněné nějak pohlavností.

tkvěti na starém místě jako zapíchnutá, a teprve asi po každých 50° natočení těla trhla sebou bleskurychle do nové polohy.

Že tento biologicko-teologický výklad jest správný, dokazuje také okolnost, že ve tmě, nebo byly-li kuřeti zavázány oči neprůhlednou páskou, nebo ve stavu naprosté nepozornosti tento úkaz kompenzačních pohybů hlavy se nedostaví.

Zde máme co činiti zajisté s optoidním a sice velmi jemným, senzomotorickým mechanismem. A není jediný. Rovněž i za obyčejných okolností jest nápadná jistota cílení zobákem při zobání zrní. Révész (3) pak pokusně zjistil, že však není o nic menší ani vůči 2, 1 a konečně 0,5 mm dlouhým drobtům zrn. I zde tedy jde o velmi jemnou koordinaci sféry zrakové a hybné. Ovšem nesmí býti kuře vyhladovělé, neboť ve velkém spěchu často zobe mimo.

(Pokračování.)

DISKUSE.

Masarykova filozofie pro zahraničí. Ke kritickým poznámkám, jež p. Dr. F. Fajfr napsal o mých studiích o Masarykovi (úvodní studie k *Choix de pensées* de T. G. Masaryk, a studie o filozofii Masarykově ve spise *Herben-Hartl-Bláha, T. G. Masaryk, sa vie, sa politique, sa philosophie*) v 6. čísle min. roč. Č. M., pokládám za nutné připojiti toto na vysvětlenou:

1. Byl jsem požádán, abych napsal pro zahraniční publikace o Masarykovi dvě studie, jednu populárnější (úvodní studie k *Choix de pensées*), druhou vědecktější. Tím cílem byla dána jejich povaha. Běželo o stručné studie syteticke, nikoli analytické. Nemohl jsem se pouštět do podrobného rozboru jednotlivých problémů Masarykova myšlení. Spíše mi šlo o to, seřaditi všechny hlavní problémy kolem jisté ústřední osy, a tou se mi zdála myšlenka totálního synergizmu. V té plnosti a šíři, jak je pojata hlavně u Masaryka, neshledáváme se s ním ani u Comtea, ani u žádného jiného současného filozofa. V tom jsem viděl též jeho význam překračující hranice národního myšlení.

2. Zřetelně jsem zdůraznil též (zvl. str. 153), v čem vidím ústřední problém Masarykovy filozofie.

3. Na poměr Masarykův ke Comteovi jsem poukázal (viz zvl. str. 110 a n.) a nezdálo se mi nutno zdůrazňovati jej více, než jsem učinil.

4. Nesouhlasím, že by boj Masarykův s malostí našich poměrů zdál se jiným národům bezvýznamnou samozřejmostí. Víím ze svých hovorů i ze svých dopisů s některými zahraničními sociology, že je právě zajímavý sociologický fakt postupného docelování našeho národního organismu v 19. stol. a jeho vnitřního pořádání. V jádře tu běží o racionalizační a etizační vliv jednotlivce na množství, či konec konců o problém vůdce a lidu. Pro mne je vystoupení Masarykovo prostě sociologickým faktem a běží o to, postihnouti jeho sociologický smysl.